

IMPLICIT ARGUMENTUMOK PRAGMATIKAI SZEMPONTBÓL

NÉMETH T. ENIKŐ

József Attila Tudományegyetem, Általános Nyelvészeti Tanszék
6722 Szeged, Egyetem u. 2. e-mail: nemethen@hung.u-szeged.hu

1. Bevezetés

Ebben a cikkben¹ a lexikálisan kifejezetlenül maradt, azaz implicit argumentumok előfordulásának és azonosításának a kérdéseivel foglalkozom. Először néhány szembetűnő megfigyelés formájában felvázolom a problémát, majd röviden bemutatom, hogy Fillmore (1986), illetve Groefsema (1995) milyen megoldást kínál az angolra vonatkozóan az implicit argumentumok kezelésére. A magyarban – akárcsak a spanyolban, a japánban, a kínaiban vagy a koreaiiban – sokkal szabadabban fordulhatnak elő implicit argumentumok, mint az angolban és a hozzá hasonló nyelvekben (Fillmore 1986: 95; Goldberg 1995: 59; Groefsema 1995: 159). Ennek a szabadabb előfordulásnak a magyarázatához nem elégségesek Fillmore és Groefsema javaslatai. Ezért – beszélt nyelvi példákra támaszkodva – megvizsgálom, mikor maradhat a magyarban egy argumentum implicit, és hogyan lehet az implicit argumentumokat felfedni. E két kérdésre alapvetően egy kognitív pragmatikafelfogást követve, relevanciaelméleti keretben próbálok meg választ adni. A relevanciaelmélet téziseit alkalmazva a generatív grammatikára és a modularitással kapcsolatos kérdésekre, Kempson (1996: 562–563) megfogalmazza, hogy a pragmatika az interpretáció pszichológiai perspektívából való tanulmányozásával foglalkozik, azoknak az általános kognitív elveknek a feltárásával, amelyeket az információnak a kiejtett szósorokból való visszanyerése során használunk. A pragmatikai vizsgálódások során tehát nem az a kérdés, hogy milyen formával rendelkezhet a feltárt információ, hanem az, hogyan tárjuk fel az információt.

2. Implicit argumentumok: néhány megfigyelés

2.1. Az ÉrtSz. igei szócikkeinek „ts” (= tárgyas) és „tárgy nélkül” minősítéseiben már tükröződik az a megfigyelés, hogy vannak olyan igék, amelyek előfordulhatnak tárggyal és anélkül is.

---

¹Ez a cikk a T 17263 számú Igei vonzatstruktúrák a magyarban című OTKA projektum támogatásával készült.

- (1) (a) Mária egy kiflit eszik.
 (b) Mária eszik.
- (2) (a) Gábor szörpöt iszik.
 (b) Gábor iszik.
- (3) (a) Eszter olvassa az újságot.
 (b) Eszter olvas.
- (4) (a) Zsófia írja a könyvet.
 (b) Zsófia ír.
- (5) (a) György takarítja a szobáját.
 (b) György takarít.

Az (1)–(5)-ben az (a) jelű példákban az *eszik*, *szik*, *olvas*, *ír*, *takarít* igéknek van tárgya, a (b) jelű példákban pedig nincs. Tovább vizsgálva ezeket az igéket, észrevehetjük, hogy az evés aktusa szükségszerűen magában foglalja a valamit evés aktusát,² az ivás aktusa a valamit ivás aktusát, az olvasás aktusa a valamit olvasás aktusát, az írás aktusa a valamit írás aktusát és a takarítás aktusa a valamit takarítás aktusát. Tehát az *eszik*, *szik*, *olvas*, *ír*, *takarít* igék tulajdonképpen az (1)–(5)-ben a (b) jelű példákban is kétargumentumúak. Bár a tárgyi argumentum e megnyilatkozásokban lexikálisan nem fejeződött ki, az interpretáció során felhasználjuk a *valamit* argumentumot, sőt bizonyos mértékig szemantikailag specifikáljuk. A *valamit* argumentum az *eszik* esetében valamilyen „ehető dolog”, ennivaló, az *szik* esetében valamilyen „iható, folyékony dolog”, ital kell, hogy legyen stb. Ezt támasztja alá az alábbi párbeszéd értelmezése is.

- (6) – Merítsek levest? – kérdezi az éppen ebédelő feleség a betoppanó férjétől.
 – Nem, köszönöm, már ettem.

A férj válaszában az *ettem* ige mellett nem szerepel tárgy, mégis úgy értelmezzük a megnyilatkozást, hogy a férj valamilyen ennivalót, táplálékot vett magához. Hogy pontosan mi volt ez a táplálék, az határozatlan és lexikálisan nem kifejezett.³

2.2. Az igék különböznek abban, hogy előfordulhatnak-e implicit argumentumokkal. Míg az (1)–(5)-ben a (b) jelű megnyilatkozások önmagukban – tágabb kontextus nélkül – is helyesek, addig a (7) (a)–(d) példák elfogadhatatlanok.

- (7) (a) *Áron tologat.
 (b) *János tesz.
 (c) *Péter lakik.
 (d) *Elek ügyesen bánik.

²Groefsema (1995: 139–141) az angol *eat* 'eszik' kapcsán tesz hasonló megállapításokat.

³A példa tesztelése azt mutatja, hogy preferáltan határozatlannak tekintjük a lexikálisan ki nem fejezett tárgyi argumentumot és nem tartjuk koreferensnek a kontextusban szereplő *leves* főnévvel.

A magyarban tulajdonképpen mondatnyi környezetben való előfordulásra vonatkozik ez a megállapítás, hiszen megfelelő nagyobb kontextusba helyezve, a (7) (a)–(d) megnyilatkozások is megállják a helyüket. Például a (7) (a) a következő kontextusban: Egy anyuka gyermekeivel sétál, kisebbik gyermeke a babakocsiban ül, nagyobbik, Áron nevű gyermeke pedig a babakocsi mellett megy. Váratlanul utánuk szól a védőnő. Az anyuka ezt mondja a gyerekeknek: *Visszalépek a védőnőnihez*. De a kisebbik gyerek elkezd sírni. Mire az anyuka: *Ne sírj! Áron tologat*.

2.3. Az igék különböznek abban is, milyen implicit argumentumokkal fordulhatnak elő. Egyes igék mellett határozatlan implicit argumentumok állnak – ahogy az (1)–(6)-ban az implicit argumentumot tartalmazó megnyilatkozásokban megfigyelhettük –, mások mellett határozottak. Erről a kérdéskörrel részletesebben a következő fejezetben lesz szó.

3. Fillmore javaslata

3.1. Fillmore (1986) az angolban három csoportba sorolja a maguk mellett implicit argumentumokat megengedő igéket⁴: Az első csoportba a határozatlan zéró bővítménnyel (indefinite null complements) előforduló igék (INC-igék) tartoznak: pl. *eat* ‘eszik’, *drink* ‘iszik’, *read* ‘olvas’, *sew* ‘varr’, *sing* ‘énekel’, *cook* ‘főz’, *bake* ‘süt’. A zéró bővítmény referenciája ismeretlen vagy azonosítása nem lényeges. A lexikálisan kifejezetlenül maradt szerep határozatlan interpretációt kap, kötelezően különböznie kell referenciájában a pragmatikai kontextus bármely előtérben álló szerepétől. Fillmore Adrian Akmajiannek egy szóbeli beszélgetésben elhangzott példájával illusztrálja ezt a jelenséget:

- (8) A: – What happened to my sandwich? ‘Mi történt a szendvicsemmel?’
B: – Fido ate. ‘Fido evett.’

Fillmore szerint ez a párbeszéd, amelyhez a fillmore-i elemzéssel kapcsolatos problémák tárgyalásánál még visszatérek, az angolban nem tekinthető jól formátnak, ugyanis B válaszában az *ate* odaértett argumentuma nem lehet koreferens az A kérdésében (és ezáltal a kontextusban) lévő *my sandwich*-cselel.

Az implicit argumentumokat megengedő igék második csoportját a határozott zéró bővítménnyel (definite null complements) előforduló igék (DNC-igék) alkotják: pl. *accept* ‘elfogad’, *object* ‘kifogásol, ellenez’, *wait* ‘vár’, *win* ‘győz, nyer’, *insist* ‘erősködik, ragaszkodik’. Ezek az igék csak akkor fordulhatnak elő implicit argumentummal, ha a hiányzó információ a kontextusból közvetlenül visszakéreshető, mint a (9)-ben.

- (9) A: – Why did you marry her? ‘Miért vetted feleségül őt?’
B: – Because mother insisted. ‘Mert anyám ragaszkodott hozzá.’

⁴Fillmore az implicit nem alanyi pozíciójú argumentumokkal foglalkozik, elsősorban a tárgyi argumentumokra összpontosítva. Az *implicit argumentum* terminust nem használja, zéró komplementumokról beszél. A *komplementum* terminust nemcsak szintaktikai, hanem szemantikai értelemben is használja. Fillmore gondolatainak a tárgyalásánál saját terminológiáját is használom.

A harmadik csoport igéi határozatlan és határozott zéró bővítménnyel is előfordulhatnak, ide tartozik pl. a *contribute* 'hozzájárul, adományoz, adakozik' háromargumentumú ige (vö. (10)).

- (10) (a) I contributed to the movement. 'Adományoztam a mozgalomnak.'
 (b) I contributed five dollars. 'Öt dollárt adományoztam.'
 (c) I've already contributed. 'Már adományoztam.'

A (10) (a)-ban implicit maradt a *contribute* tárgyi argumentuma, mégpedig INC-ként. Fillmore szerint, ha a *gift* 'adomány' szerepű komplementum nem említődik az igét tartalmazó mondatban, akkor az adomány mennyisége és minősége közömbös. Ez esetben nem kell, hogy a beszélő és a hallgató közös előzetes ismerettel rendelkezzen az adományról, tehát a tárgyi argumentum határozatlan olvasattal elhagyható. A (10) (b)-ből a *receiver* 'címzett' szerepű bővítmény hiányzik. Ha a mondatban nincs jelen a *contribute* szemantikai keretében helyet foglaló *fund* 'alapítvány' vagy *agency* 'társaság, ügynökség' megnevezése, akkor a kontextusból feltétlenül azonosíthatónak kell lennie az implicit argumentumnak, vagyis DNC-ről van szó. A (10) (c)-ben pedig az előbb említett két argumentum egyike sem fejeződik ki lexikálisan, a *gift* bővítmény INC, a *receiver* bővítmény pedig DNC.

3.2. Fillmore az angol igék zéró komplementummal való eltérő előfordulásának indoklásakor azt állítja, hogy nem lehet pragmatikai magyarázatot adni arra, mikor maradhat egy argumentum implicit a második csoportba sorolt igéknél. Akármennyire is világos és egyértelmű a kontextus, csak bizonyos argumentumok lehetnek DNC-k, mások nem. Nézzük a (11)-et!

- (11) *Did you lock? 'Bezártad?' (Fillmore 1986: 98)

Mégha teljesen világos is az érintettek számára, hogy melyik konkrét ajtóról van szó, akkor sem lehet a (11)-gyel arra az ajtóra referálni.

Fillmore szerint szemantikailag sem lehet magyarázni az igék DNC-vel való előfordulását. Egyrészt azért nem, mert a szemantikailag rokon igék nem viselkednek egyformán a tekintetben, hogy megengedik-e a határozott implicit argumentumokat (vö. (12)–(13)).

- (12) They accepted. 'Elfogadták.' *They endorsed. 'Helybenhagyták.'
 (13) I am waiting. 'Várom.' *I am awaiting. 'Megvárom.'

Másrészt azért nem lehet szemantikai indoklást adni, mert a többjelentésű igéknél a DNC-jelenség csak bizonyos jelentésekre korlátozódik (vö. (14)–(15)).

- (14) She arrived at the summit. She arrived at the answer.
 'Megérkezett a csúcsra.' 'Megtalálta a választ.'
 She arrived. 'Megérkezett.' *She arrived. 'Megtalálta.'

(15)	They closed the shop early.	She closed the drawer.
	‘Korán bezárták a boltot.’	‘Bezárta a fiókot.’
	They closed. ‘Bezártak.’	*She closed. ‘Bezárta.’

Fillmore szerint az, hogy egy ige megengedi-e valamelyik argumentumának, hogy ne fejeződjön ki, lexikai tulajdonság. Az ige szótári reprezentációjában meg van jelölve, hogy melyik komplementum elhagyható, továbbá, melyik elhagyható komplementum lehet INC és melyik DNC.⁵ A Bevezetésben már utaltam rá, hogy más nyelvek, pl. a japán, a kínai, a koreai, a magyar, a spanyol sokkal szabadabban megengedik az implicit argumentumok használatát. Ezekben a nyelvekben még az is előfordulhat, hogy csak maga az ige fejeződik ki lexikálisan, az összes többi szereplő pedig implicit marad és nagyon gyakran határozott interpretációt kap a kontextusból. Tekintsük az alábbi párbeszédet!

- (16) (Az A adatközlő arról mesél, hogy gyermeket vár és erről mi a véleménye hétéves kislányának.)⁶
- Mindig vágyott kistestvérré. Mindig is szekálták, hogy hozasson.
  - A gólyával.
  - Nem. De nem hitte ám el, mert nem is volt félrevezetve. Nem. Hogy a gólya hozza.

Az adatközlő első megnyilatkozásában a *vágyik* ige alanyi pozíciójú argumentuma maradt DNC, referenciája (az adatközlő kislánya) a diskurzuselőzmények alapján azonosítható. A második megnyilatkozásban a *szekál* ige mindkét argumentuma lexikálisan kifejezetlen. Az alanyi pozíciójú argumentum határozatlan olvasatú implicit argumentum, referenciájában különbözik a kontextus elemeitől, azonosítása közömbös (az adatközlő nem tartja lényegesnek, hogy közölje, kik szekálták a kislányát). A tárgyi pozíciójú argumentum határozott olvasatú, koreferens az első megnyilatkozás alanyi pozíciójú argumentumával. A *hozat* esetében pedig az ige három argumentuma közül egyik sem fejeződik ki lexikálisan. Az alanyi pozíciójú argumentum koreferens a *vágyik* alanyi és a *szekál* tárgyi pozíciójú argumentumával, tehát DNC. A tárgyi pozíciójú argumentum koreferens az első megnyilatkozásbeli *kistestvér*-rel, tehát szintén DNC. A *hozat* harmadik argumentuma a határozói pozíciójú argumentum is DNC. A korábbi diskurzusban ugyan nincsen jelen egy olyan elem sem, amely előzményül szolgálhatna ezen argumentum számára, de mivel a magyarban van egy olyan vélekedés, amely szerint a gólyával lehet gyereket hozatni, ezért a magyar anyanyelvi beszélők ismeretei között szerepel a gólya, amelyre előzményként lehet támaszkodni. A helyes vonatkoztatásnak és ezáltal a helyes interpretálásnak az ellenőrzése motiválta a riporter *A gólyával* meg-

⁵Hasonlóan vélekedik Goldberg (1995: 59) is a konstrukciós nyelvtan keretében vizsgálva az igék argumentumszerkezetét.

⁶A magyar példák egy hosszabb beszélt nyelvi korpuszból származnak. A korpusz hét különböző adatközlővel készített interjúból tevődik össze és 310 percnyi hosszúságú. A korpusz részletesebb ismertetésére l. Németh T. 1996.

nyilatkozását. A (16) eddigi elemzése alapján már látható, hogy Fillmore-nak a DNC-jelenségre adott leírása a magyarban nem mindig alkalmazható. A példa további elemzésétől terjedelmi okok miatt most eltekintek.)

4. Problémák a fillmore-i elemzéssel

4.1. A fillmore-i megfigyelésekkel és magyarázatokkal kapcsolatban egy sor probléma merül fel. Először is az INC- és a DNC-igék kontextusbeli viselkedésének feltételezett különbsége nem mindig vezet helyes predikciókhoz (Groefsema 1995: 141–142). Gyakran az INC-igék mellől hiányzó komplementum referenciája nem különbözik a kontextus összes előtérben álló elemének a referenciájától, az INC vonatkozásának a megállapításához a kontextus tartalmazza a szükséges információt. Tekintsük Groefsema példáját!

- (17) John brought the sandwiches and Ann ate.
'John hozta a szendvicseket és Ann evett.'

Mivel Fillmore szerint az *eat* implicit argumentuma referenciájában kötelezően különbözik mindentől, ami előtérben áll a kontextusban, a (17)-nek a (18) kellene, hogy legyen az értelmezése:

- (18) John brought the sandwiches and Ann ate something other than the sandwiches.
'John hozta a szendvicseket és Ann valami mást evett, mint a szendvicsek.'

De az angol anyanyelvi beszélők nem ezt az interpretációt rendelték a (17)-hez, hanem azt, hogy Ann a John által hozott szendvicseket ette, csak az meghatározatlan maradt, hogy hányat evett. Pontosítva Groefsema észrevételét, felhívom a figyelmet arra, hogy a (17)-ben a referálásnak egy sajátos módjáról van szó, az *eat* implicit argumentuma kumulatíván referál – azaz nincsen mennyiségi korlátozás arra vonatkozóan, hogy hány objektumot denotál –, hasonlóan a pusztá tárgyi köznév referálási módjához (Maleczki 1994), illetve a főnévi inkorporáció megfelelő eseteihez (Kiefer 1990–1991)).

Itt térek vissza a 3.1. (8)-as példájára, amelyet Fillmore az INC-jelenség illusztrálására hozott. A (17) alapján az *eat* implicit argumentumának referenciája nem biztos, hogy mindig kötelezően különbözik a kérdésben szereplő *my sandwich* vonatkozásától. Bár el kell ismerni, hogy az angolban egy ilyen párbeszéd meglehetősen furcsa, az anyanyelvi beszélők mégis különösebb nehézség nélkül interpretálják. Hogy mire referál pontosan a hiányzó argumentum, az attól függ, hogy a *What happened to my sandwich?* milyen kontextusban hangzott el. Ha például a kérdező nem találja a szendvicset ott, ahol hagyta, továbbá a beszélgetőtárs látta Fido morzszás szájával kijönni a szobából, akkor a *Fido ate* válasszal a partner implikálhatja azt, hogy a szendvicset Fido ehette meg (explicit módon nem fejezheti ki ezt a hitét, mert nem látta Fido, amint eszi a szendvicset). Ha viszont a kérdező egy megrágott, hiányos szendvicset talált, akkor a partner válaszában a zéró komplementum kumulatíván vonatkozhat a *my sandwich* hiányzó részére. Ez esetben a válasszal azt implikálja a beszélgetőtárs, hogy Fido ehett a szendviczből.

Ahogy a határozatlan zéró komplementum referenciája nem mindig különbözik kötelezően a kontextus minden előtérben álló elemétől, ugyanúgy a határozott zéró komplementum referenciájának pedig nem feltétlenül van előzménye a kontextusban. Például a *win* ‘győz, nyer’ és a *lose* ‘veszít’ esetében Fillmore amellett érvel, hogy ezek az igék csak akkor fordulhatnak elő implicit argumentummal, ha a kontextusban adott egy konkrét verseny, amelyet meg lehet nyerni vagy el lehet veszteni. Groefsema (1995: 144) szerint ez azonban túl erős állítás, például a nagy sportolók esetében nincsen arra feltétlenül szükség, hogy a kontextusban meg legyen említve egy konkrét verseny.

- (19) Martina Navratilova has won again.
‘Martina Navratilova ismét nyert.’

A (19)-et úgy értelmezzük, hogy Navratilova megnyerte azt a versenyt, amelyen aktuálisan részt vett. Az interpretáláshoz nem feltétlenül kell, hogy a diskurzuselőzményekben szerepeljen egy konkrét verseny, meg legyen nevezve az a verseny, amelyre utal az implicit argumentum.

Az eddigi kettőhöz kapcsolódó további probléma az, hogy gyakran ugyanazon ige különböző előfordulásaiban másként viselkedik az INC-DNC-jelenséget illetően. Itt is tekintsük Groefsema (1995: 142–143) példáit!

- (20) Ann: I don’t know how to finish this letter.
‘Nem tudom, hogy fejezzem be ezt a levelet.’
Sue: Why don’t you put ‘yours sincerely’?
‘Miért nem írod, hogy ‘szívélyes üdvözzettel’.’

- (21) ?Mary walked to the table with a book in her hand. She put the book.
‘Mary kezében egy könyvvel az asztalhoz sétált. Odatette a könyvet.’

- (22) John, Bruce and Mary were playing a game wich involved putting something on the table. John put his book, Bruce put his pipe, and Mary her glasses.
‘John, Bruce és Mary egy olyan játékot játszottak, amelyben valamit az asztalra kellett tenni. John a könyvét tette, Bruce a pipáját tette, és Mary a szemüvegét.’

A (20)-ban elhagyható a *put* lokatívusi argumentuma, a (21)-ben nem, pedig ugyanúgy van a kontextusban közvetlenül elérhető, visszakereshető előzmény. Lehetne az a megoldás, hogy a (20)-ban és a (21)-ben két különböző jelentésben használatos a *put*, de ez azt nem magyarázná, hogy miért jobban elfogadható a (22), mint a (21). Még egyszer meg kell jegyezni azonban, hogy Fillmore elsősorban a tárgyi komplementumok elhagyhatóságával foglalkozik, az INC-DNC-jelenség illusztrálására is tárgyi argumentumokat érintő példákat hoz.

4.2. Fillmore szerint nem lehet pragmatikai magyarázatot adni arra, hogy mikor maradhat egy argumentum implicit, még akkor sem, ha a kontextus tartalmaz egy közvetlenül elérhető, visszakereshető antecedenst. Két probléma is felmerül ezen kijelen-

téssel kapcsolatban. Az egyik a kontextus fogalmát érinti. Fillmore explicit módon nem definiálja, mit ért kontextuson. A példáihoz fűzött magyarázatai azt jelzik, hogy a kontextus fogalmát meglehetősen szűken értelmezi, csak az ún. nyelvi kontextust, a megnyilatkozás kontextusát, ritkábban a diskurzuselőzményeket veszi figyelembe. Sajnos, a példamagyarázatoknál egyetlen konkrét diskurzuselőzménnyel sem találkozunk, ami nagy mértékben csökkenti a példák meggyőző erejét. A másik probléma a pragmatikai magyarázat visszautasítását illetően az, hogy Fillmore azt sem definiálja, mit jelent a közvetlen visszakereshetőség.

Fillmore szerint azért nem lehetséges szemantikai magyarázatot sem adni az igék határozatlan, illetve határozott zéró komplementummal való eltérő előfordulására, mert a szemantikailag összefüggő igék is különbözőképpen viselkednek az implicit argumentumok tekintetében. Azt azonban nem mondja meg Fillmore, hogy mit is jelent pontosan a szemantikai összefüggés. Semmilyen eszközzel sem bizonyítja példáiban a szemantikai rokonságot, kizárólag az intuíciónkra támaszkodik. A szemantikailag rokon igék hasonló szemantikai reprezentációval kell, hogy rendelkezzenek. A határozott, határozatlan implicit argumentumokkal való előfordulásban attól függően viselkednek másképpen az igék, hogy milyen szelekciós megkötéssel rendelkeznek szemantikai reprezentációjukban (vö. Groefsema 1995: 147). Vizsgáljuk meg egy kicsit közelebbről az igék jelentését!

Jackendoff (1990) szerint az igejelentések komponensekre bontott konceptuális szemantikai reprezentációk. A konceptuális reprezentációk fő összetevői (THING, EVENT, STATE, PLACE, PATH, PROPERTY stb.) a fő ontológiai kategóriák halmazába tartoznak. Ezen kategóriákat felhasználva, például az *eat* 'eszik' igét a (23)-ként lehet reprezentálni.⁷

- (23) [_{Event} CAUSE ([_{Thing}_i, [_{Event} GO ([_{Thing} FOOD]_j, [_{Path} TO ([_{Place} IN ([_{Thing} MOUTH of ([_{Thing}_i)])))]))]])]

Elfogadva Jackendoff elképzelését, azt lehet mondani, hogy egy lexikálisan kifejezett ige elérési lehetőséget biztosít konceptuális reprezentációjához és ez a reprezentáció tartalmazza az ige argumentumait, még azokat is, amelyek nyelviileg nincsenek realizálva a megnyilatkozásban. Az ige konceptuális reprezentációja meghatározza, hogy milyen kategóriájú argumentumokkal fordul elő az ige. A (23)-ból kiolvasható, hogy az *eat* reprezentációjában két THING kategóriájú argumentum szerepel és a második THING argumentum FOOD (táplálék) kell, hogy legyen. Az ige konceptuális reprezentációja azt is meghatározza tehát, hogy az adott kategóriájú argumentumra milyen megszorítások, milyen szelekciós megkötések vonatkoznak. Az igék a szelekciós megkötések révén előírhatják argumentumaikra, hogy az argumentum egy bizonyos típusú legyen, az argumentum egy bizonyos típus egy példánya legyen, az argumentum egy

⁷A konceptuális reprezentációk létrehozásakor formációs szabályokat is használunk. Minthogy jelen dolgozat célkitűzése szempontjából azonban csak a szelekciós megkötéseknek van fontos szerepe, a konceptuális reprezentációk részletesebb jellemzésétől most eltekintek.

bizonyos tulajdonsággal rendelkezzen stb. Például a *drink* 'iszik' azt is előírja, hogy második THING argumentuma folyékony típusú legyen; a *follow* 'követ' megszabja, hogy második THING argumentuma a THING egy olyan példánya legyen, amely azzal a tulajdonsággal rendelkezik, hogy előtte jár a követőnek; a *return* a 'visszatér' jelentésben a PLACE argumentumára vonatkozó azon szelekciós megkötéssel rendelkezik, hogy a THING argumentum arra a helyre tér vissza, ahol korábban volt. Groefsema (1995: 147) rámutat, hogy a fillmore-i INC-igék szelekciós megkötése a kifejezetlenül maradt argumentumra az, hogy egy bizonyos típusú legyen, míg a DNC-igék esetében a szelekciós megkötés az, hogy a szóban forgó argumentum egy bizonyos típus egy példánya legyen. Ez a szelekciós megkötésbeli különbség okozza az igék határozatlan, illetve határozott implicit argumentummal való előfordulását.

A fillmore-i elemzéssel kapcsolatos problémák egy részét Groefsema (1995) próbálja meg kiküszöbölni.

5. Groefsema javaslata

Groefsema szintén az angol igék implicit – az ő terminológiájában odaértett (understood) – argumentumokkal való előfordulását vizsgálja. A jelenség megfigyelését Fillmore-ral ellentétben diskurzusközpontúan végzi, magyarázatait a Jackendoff-féle konceptuális szemantikára és a Sperber és Wilson által kidolgozott relevanciaelméletre (Sperber–Wilson 1986; Wilson–Sperber 1993) alapozza. Mielőtt rátérek Groefsema megoldására, vázlatosan ismertetem a relevanciaelmélet felhasználandó elemeit.

5.1. A relevanciaelmélet szerint a megnyilatkozások megértése során a beszélő által közölni szándékolt információ feltárásához, azaz a beszélőével azonos (vagy ahhoz nagyon hasonlító) mentális reprezentáció létrehozásához a hallgatónak kettős feladattal kell megbirkóznia. Egyrészt: fel kell dolgoznia az explikatúrákat, azaz fel kell állítania a megnyilatkozásban nyelvi kódolt szemantikai reprezentációkat és proposíciókká kell kiteljesítenie ezeket. Az explikatúrák megállapítása során a hallgató dekódolási és következtetési műveleteket használ. Másrészt: ki kell következtetnie a megnyilatkozás implikatúráit. A megnyilatkozások nyelvi megformáltságának „hiányosságai”, aluldetermináltsága miatt a nyelvi dekódolási folyamatok gyakran nem teljes logikai formákhoz, nem proposíciókhoz vezetnek. Ezeket az interpretátornak ki kell teljesítenie. A kiegészítendő helyekhez a kontextusból lehet a megfelelő értéket hozzárendelni. A kontextus fogalmába a megnyilatkozást tartalmazó fizikai kontextus (beleértve a diskurzuselőzményeket) és az interpretátor fejében levő kognitív kontextus, a már reprezentálódott feltevések – amelyek az egyének által az adott lehetséges világ reprezentációjának tartott gondolatok – tartoznak. A kontextus nem eleve adott, mint azt korábban feltételezték a pragmatikai szakirodalomban, hanem a kontextust az interpretátor választja ki az interpretációs folyamat során, mégpedig úgy, hogy igazolódjanak a megnyilatkozás relevánságával kapcsolatos elvárásai. A kontextusválasztás során a bővítés, azaz további információk, további feltevéseknek a kontextusba való bevétele mindig lépésenként történik. A kontextusbővítés során közvetlenül elérhetőnek

nevezünk egy feltevést akkor, ha egynél több már elért konceptuális címkéből (más terminussal: csomópontból) egy lépésben elérhető (Groefsema 1995: 150). A közvetlen elérhetőség a fogalmakra is érvényes és teljesen összhangban van a Jackendoff által mondottakkal (l. 4.2.). Az ígérekre vonatkoztatva: egy lexikálisan kifejezett ige elérési lehetőséget biztosít konceptuális reprezentációjához, amely tartalmazza az argumentumait szelekciós megkötésekkel együtt, akkor is, ha az argumentumok lexikálisan nem realizálódtak a megnyilatkozásban. A nyelvi inputból nyert logikai forma kiegészítendő üres helyeihez a kontextusból való értékhozzárendelés a relevanciaelvnek megfelelően történik. A relevanciaelv azt mondja ki, hogy az osztenzív kommunikáció minden egyes aktuusa saját optimális relevanciájának prezumpcióját kommunikálja (Sperber – Wilson 1986: 158). Az osztenzív kommunikáció a kommunikátornak arra a fajta viselkedésére utal, amely felkelti a kommunikációs partner érdeklődését, és ráirányítja figyelmét a kommunikátor szándékaira. A kommunikátor tehát úgy viselkedik, hogy partnere észrevegye azon szándékát, hogy számára nyilvánvalóvá akar tenni valamit, mégpedig azt, hogy valamilyen információ birtokába akarja őt juttatni. A kommunikációs partner pedig az adott kontextust és a kommunikátor viselkedését figyelembe véve visszakövetkeztet a kommunikátor szándékaira (l. Németh T. 1996: 12–16). A verbális kommunikációra, mint az osztenzív kommunikáció talán legtipikusabb megnyilvánulási formájára vonatkoztatva a relevanciaelvet, kijelenthetjük, hogy minden beszélő úgy igyekszik megalkotni megnyilatkozásait, hogy azok optimálisan relevánsak legyenek, azaz a partner számára a lehető legnagyobb, legtöbb kontextuális hatást eredményezzék a lehető legkisebb műveleti erőfeszítések árán. Egy megnyilatkozás feldolgozása során reprezentált feltevésnek háromféle kontextuális hatása lehet: (1) az újonnan reprezentált feltevés az interpretátor fejében levő régi információ kontextusában további új feltevéseket eredményez, (2) az újonnan reprezentált feltevés megerősít egy régi feltevést és (3) az újonnan reprezentált feltevés felold egy, a régi feltevések között fennálló kontradikciót. A továbbiakban a kontextuális hatás első fajtájára lesz majd szükség.

5.2. A fentiekre támaszkodva Groefsema (1995: 152–160) az angolban két esetben tart egy ígét implicit argumentummal használhatónak. Az egyik lehetőség az, hogy az ígének (a lexikálisan ki nem fejeződött) argumentumára vonatkozó szelekciós megkötése a relevanciaelvvvel összhangban levő interpretációt eredményez. A (24)-ben, amely eredetileg Fillmore (1986) példája, csak a megnyilatkozást figyelembe véve, kontextusbővítés nélkül megfelelő interpretációhoz jutunk az *eat* és a *drink* igeik második THING argumentumára vonatkozó – ennivaló, táplálék típusú, illetve folyékony, ital típusú – szelekciós megkötések révén.

(24) When my tongue was paralyzed I couldn't eat or drink.

‘Amikor a nyelvem megbénult, nem tudtam sem enni, sem inni.’

A (24)-et hasonlóan értelmezhetjük, mint a 2.1.-ben a (6)-os párbeszédet. A (24) interpretálása során nemcsak az evéssel és az ivással mint fizikai tevékenységgel kapcsolatos információk közvetlenül elérhetők, hanem az igeik szelekciós megkötései is. Mindezek a

(24) kontextusában azt a kontextuális hatást eredményezik, hogy a beszélő éhes és szomjas volt a betegség idején, sőt egy további kontextuális hatást is ki lehet következtetni: intravénásan táplálták.

A másik lehetőség arra, hogy egy igét odaértett argumentummal használjunk Groefsema szerint az, hogy a megnyilatkozás többi része közvetlenül elérhetővé tesz egy olyan feltevést (vagy többet), amely egy, a relevanciaelvvvel összhangban levő interpretációt eredményez.

- (25) (a) Paul gave to Amnesty International.
 'Paul adott az Amnesty Internationalnak.'
 (b) ?Paul gave to Ann. 'Paul adott Ann-nek.'
 (c) I always give books on birthdays.
 'Születésnapokra mindig könyvet adok.'

A (25) (a)-ban implicit maradt a *give* tárgyi pozíciójú argumentuma. A *give* igének nincsen ezen argumentuma esetében típusra vonatkozó szelekciós megkötése, a szóban forgó argumentum elhagyhatóságát az engedélyezi, hogy a *give* és az *Amnesty International* interpretálásával közvetlenül elérhetővé válik az az információ, hogy a jóérzésű, jómódú emberek pénzt adnak az Amnesty Internationalnak, így kikövetkeztethető, hogy Paul is pénzt adott. A (25) (b) elfogadhatósága megkérdőjeleződik, mivel a *give* és az *Ann* interpretálásával nem válik közvetlenül elérhetővé a hiányzó tárgyi pozíciójú argumentum. A (25) (c)-ben a *give* és a *birthday* révén közvetlenül elérhetővé válik az, hogy ajándékot szokás adni annak a személynek, akinek születésnapja van, tehát a hiányzó határozói pozíciójú argumentum referenciája azon születésnapjukat ünneplő személyek, akiket a beszélő meg szokott ajándékozni születésnapjukon.

Ha sem az ige szelekciós megkötése, sem a megnyilatkozás többi része által közvetlenül elérhetővé tett feltevés nem korlátozza az argumentum interpretációját, akkor az argumentum Groefsema szerint nem maradhat implicit. Ezért elfogadhatatlan az angolban a Fillmore által is rossznak tartott **Did you lock?* kérdés.

6. Implicit argumentumok a magyarban

6.1. A továbbiakban vizsgáljuk meg, hogy a Groefsema által javasolt megoldás alkalmazható-e a magyarra.⁸ Tekintsük a (26)-ot!

(26) (Az A adatközlő arról mesél, mit szeret csinálni a kislánya.)

- Az állatokat nagyon szereti, aztán egyenest megy.
- Vannak állataitok?
- Hát csibék, tyúkok, kacsák vannak, de ilyen kicsik is vannak. Meg aztán azokat annyira dencüli, hogyha *megetetek* véletlenül reggel, akkor már mérges rám. Haragszik rám, mert ő szeret *etetni*.⁹

⁸Az egyes igék szótári reprezentációjának megadása, ezzel együtt a szelekciós megkötések pontos megfogalmazása még további munkát igényel. A jelen cikk nem egy lezárt kutatás eredményeit tükrözi, hanem egy folyamatban levő munka egy fázisát.

A (26)-ban a *megetet* és az *etet* igék mellett nyelvileg nem fejeződött ki sem a tárgyi pozíciójú argumentum, sem a határozói pozíciójú argumentum. A *megetet*, *etet* igék tárgyi argumentumukra előírják, hogy állati vagy emberi típusú legyen, határozói argumentumuk pedig – mint korábban már láttuk – ennivaló, táplálék típusú kell, hogy legyen. A harmadik megnyilatkozásbeli felsorolás (*Hát csibék, tyúkok, kacsák vannak...*) kontextusában a tárgyi argumentumra vonatkozó állati típusú szelekciós jegy lép érvénybe,¹⁰ a határozói argumentum esetében pedig az ennivaló, táplálék típusú jegy. A szelekciós jegyek és a relevanciaelv – a (24)-hez hasonlóan – megfelelő interpretációt eredményez: ha a beszélő reggel véletlenül megeteti az állatokat szokásos táplálékukkal, akkor a beszélő kislánya mérges a beszélőre, illetve a beszélő kislánya haragszik a beszélőre, mert ő szereti etetni az állatokat szokásos táplálékukkal. (A *mérges* és a *haragszik* hiányzó alanya a diskurzusban korábban már említett entitással, a beszélő kislányával koreferens.) Mondhatná valaki, hogy e megnyilatkozásokban nem a *megetet* és az *etet* igék szelekciós megkötései és a relevanciaelv teszik lehetővé a tárgyi argumentumok elhagyhatóságát, hanem az, hogy a megelőző megnyilatkozás említi azokat az entitásokat, amelyeket meg lehet etetni, így a hiányzó argumentum zéró anafora. Ha a felsoroltakon kívül a beszélőnek vannak még disznói, tehenei, lovai stb., akkor ezek is beletartoznak a kifejezetlenül maradt argumentum referenciájába, annak ellenére, hogy a beszélő nem említette ezeket. A hiányzó argumentum tehát az összes állatra vonatkozhat, amelyet a beszélő birtokol. Akár el is hagyhatjuk a kontextust, a *megetet* és az *etet* tárgyi pozíciójú argumentuma akkor is implicit maradhat (vö. (27)).

(27) Hogyha megetetek véletlenül reggel, akkor már mérges rám. Haragszik rám, mert ő szeret etetni.

Vegyünk egy újabb példát!

(28) – Mit csinál Gergő?
– Gergő épít.

Az *épít* hiányzó tárgyi pozíciójú argumentumát illetően a típusra (építmény típusú) vonatkozó szelekciós megkötéssel rendelkezik, a lexikálisan kifejezetlenül maradt argumentum határozatlan olvasatú, Fillmore terminológiáját használva INC. Ha a *Mit csinál Gergő?* kérdés Gergő foglalkozásáról érdeklődik, akkor a *Gergő épít* válasz releváns, a szokásos cselekvés megnevezése. Az lényegtelen, hogy Gergő konkrétan mit épít. Az *épít* reprezentációjában elérhető az a szelekciós megkötés, hogy építmény típusúnak kell lennie a tárgyi pozíciójú argumentumnak. Minthogy a ház tekinthető az építmény prototípusának, a *Gergő épít* válasz a mi esetünkben ekvivalens például a

⁹A beszélt nyelvi példákban félkövér és egyben dőlt betűs kiemelést használok a vizsgálandó igék jelzésére.

¹⁰Vegyük észre, hogy Groefsema javaslatában nem szerepelt a kontextus figyelembe vétele az igék szelekciós megkötéseinek működésekor. De a felsorolt állatok kontextusában csak az állati típusú jegy kerül aktiv állapotba, a lexikálisan kifejezetlen argumentum referenciája nem lehet ember.

Gergő házat/házakat épít válasszal. Miután az ige fogalmi csomópontjában a lexikai információk között úgyis elérhető a tárgyi argumentumra vonatkozó szelekciós megkötés és a kontextus is olyan, hogy nem kívánja meg a típus egy példányának vagy példányainak a megnevezését, ezért – a relevanciaelvet szem előtt tartva – tulajdonképpen el is kell hagyni a szóban forgó argumentumot, mert ezzel egy sor műveleti erőfeszítéstől megkíméljük a kommunikációs partnert. Ha a *Mit csinál Gergő?* kérdés az aktuális jelenre vonatkozik, akkor is releváns válasz a *Gergő épít*. Ha Gergő felnőtt, akkor hasonló magyarázat adható, mint az előbb, ha gyerek, akkor az *épít* ige és a *gyerek* főnév fogalmi csomópontjából kiindulva közvetlenül elérhető az a feltevés, hogy a gyerekek játékházat/várat stb. szoktak építeni. Kikövetkeztethető tehát, hogy Gergő játzsásból épít, a válasz relevanciája ismét igazolódott. Ha lényeges az, hogy az építmény típusú dolgok közül, mit épít Gergő, azaz az építmény típuson belül milyen típusról van szó, akkor ennek feltétlenül ki kell fejeződnie lexikálisan a válaszban (vö. (29)).

(29) –Mit csinál Gergő?

–Gergő hidat/csatornát/gátat/tornyot épít.

A fenti magyar példákban, az ige lexikálisan kifejezetlenül maradt argumentumára vonatkozó szelekciós megkötése és a relevanciaelv megfelelő interpretációt eredményezett.

6.2. Groefsema szerint az angolban másik esetben akkor maradhatott egy argumentum implicit, ha a megnyilatkozás többi része közvetlenül elérhetővé tett egy olyan feltevést, amely egy, a relevanciaelvvvel összhangban levő interpretációt eredményezett. Érvényes-e a magyarra is ez a megállapítás? Induljunk ki a (30)-ból!

(30) Tibor adott a koldusnak.

Az *ad* igének nincsen a tárgyi pozíciójú argumentumára vonatkozóan típusra vagy a típus egy példányára vonatkozó szelekciós megkötése. Az *ad* és a *koldus* fogalmi csomópontja azonban közvetlenül elérhetővé teszi azt a feltevést, hogy a koldusnak pénz (adományt) szoktak adni. Ezen feltevés elérése a relevanciaelvvvel összhangban levő interpretációt eredményez: Tibor pénzt adott a koldusnak. Ebből pedig további következtetések vonhatók le Tibor jó tulajdonságairól, pl. jószívű, segítőkész stb.

6.3. A (31)-ben a megnyilatkozás többi része, a *Péter*, az *ad* és a *Pál* semmilyen feltevést sem tesz közvetlenül elérhetővé, így Groefsema alapján az *ad* tárgyi argumentuma nem maradhatna implicit.

(31) Péter adott Pálnak.

A (31) és a hozzá hasonló megnyilatkozások a magyarban könnyedén interpretálódnak a megfelelő kontextusban, a lexikálisan kifejezetlenül maradt argumentumok pedig zero anaforaként viselkednek, mint például az *ad* implicit argumentuma a (32)-ben.

(32) (Péter, András és Jakab kenyeret osztanak.)

Jakab: – Mindenki kapott kenyeret?

András: – Nem. Pálnak nincsen.

Jakab: – Péter adott Pálnak. Biztosan már megette.

Ha sem az ige szelekciós megkötése, sem a megnyilatkozás többi része által közvetlenül elérhetővé tett feltevés nem korlátozza az argumentum interpretációját, akkor az argumentum az angolban Groefsema szerint nem maradhat implicit. A (32)-beli párbeszéd azt mutatja, hogy a magyarban más a helyzet. Tekintsük még a (33)-at és a (34)-et!

(33) – Nem voltál rá mérges néha, hogy te most nem mehetsz oda, ahova akarsz, mert az öcsédre kell vigyázni?

– Dehogynem. Dehogynem. Sokszor előfordult és meg is szoktam verni érte. Azon töltöttem ki a bosszúmat. (A adatközlő)

(34) (Az A adatközlő nem tervezett terhességéről folyik a beszélgetés.)

– És sok gond van egy ilyen gyerekkel, egy ilyen pici gyerekkel, ugye?

– Hát mondom, én már majdnem el is felejtettem. Olyan régen volt 77. Hát bizony, hogy sok. Nagyon sok odafigyelés, meg hát csak övele kell tényleg lenni, pár hónapos korában csak nem.

– Nem lehet ott hagyni.

– Csak övele. Csak arra kell fordítani mindent.

– Hát most majd beletanulsz újból.

A (33)–(34)-beli implicit argumentumok előfordulását sem magyarázza a Groefsema által javasolt két lehetőség. Nem elég csak az implicit argumentumot tartalmazó megnyilatkozást, azaz a közvetlen kontextust figyelembe venni, hanem ki kell azt terjeszteni. A kontextus kiterjesztésére, más szóval kibővítésére, három lehetőség kínálkozik (vö. Sperber–Wilson 1986: 137–142): (1) a megelőző megnyilatkozások feldolgozása során az interpretációs folyamatokban használt feltevések, illetve a belőlük kikövetkeztetett feltevések hozzátétele a kontextushoz; (2) a memóriában tárolt aktív állapotú enciklopédikus feltevések hozzátétele a kontextushoz és (3) a közvetlenül megfigyelhető fizikai környezetből származó információk hozzátétele a kontextushoz. A (33)–(34)-ben az implicit argumentumokat a megnyilatkozást megelőző diskurzusból származó feltevéseknek, illetve egy enciklopédikus feltevésnek a kontextusba való bevonása teszi elérhetővé. A (35)–(36)-ban szögletes zárójelben megadom, valamint félkövér és dőlt betűkkel szedem az odaértett argumentumokat, alsó indexben pedig a DISK rövidítéssel azt jelzem, hogy a diskurzuselőzményekből származó feltevések teszik lehetővé az argumentum azonosítását, az ENC rövidítés pedig azt mutatja, hogy enciklopédikus feltevéssel kell bővíteni a kontextust az argumentum azonosításához.

- (35) – Nem voltál rá mérges néha, hogy te most nem mehatsz oda, ahova akarsz, mert az öcsédre kell vigyázni?
 – Dehogynem. Dehogynem. Sokszor előfordult [*az, hogy mérges voltam rá*]_{DISK} és meg is szoktam verni érte [*ő*]_{DISK}. Azon töltöttem ki a bosszúmat.
- (36) (Az A adatközlő nem tervezett terhességéről folyik a beszélgetés.)
 – És sok gond van egy ilyen gyerekkel, egy ilyen pici gyerekkel, ugye?
 – Hát mondom, én már majdnem el is felejtettem [*azt, hogy mennyi gond van egy ilyen pici gyerekkel*]_{DISK}. Olyan régen volt 77. Hát bizony, hogy sok [*gond van egy ilyen pici gyerekkel*]_{DISK}. Nagyon sok odafigyelés, meg hát csak övele kell tényleg lenni, pár hónapos korában csak nem [*lehet otthagyni*]_{ENC} [*egy ilyen pici gyereket*]_{DISK}.
 – Nem lehet ott hagyni [*egy ilyen pici gyereket*]_{DISK}.
 – Csak övele. Csak arra kell fordítani mindent.
 – Hát most majd beletanulsz újból [*abba, hogy mennyi gond van egy ilyen pici gyerekkel*]_{DISK}.

A (37)-ben pedig – amely a (32) annyiban módosított változata, hogy Jakab első megnyilatkozásából elmarad a *kenyeret* tárgy – a közvetlenül megfigyelhető fizikai környezetből származik az információ, amelynek segítségével azonosítható az első megnyilatkozásbeli implicit argumentum. A kontextus kiterjesztésének ezt a módját az alsó indexbe tett FIZ rövidítéssel jelzem.

- (37) (Péter, András és Jakab kenyeret osztanak.)
 Jakab: –Mindenki kapott [*kenyeret*]_{FIZ}?
 András: –Nem. Pálnak nincsen [*kenyere*]_{DISK}.
 Jakab: –Péter adott Pálnak [*kenyeret*]_{DISK}. Biztosan már megette [*a kenyeret, amelyet kapott*]_{DISK}.

Előfordulhat az is, hogy a kiterjesztett kontextus több interpretációt is lehetővé tesz az implicit argumentumok számára. A beszélőnek az a célja, hogy pragmatikailag elfogadható megnyilatkozásokat produkáljon és a hallgató az elhangzott megnyilatkozáshoz a beszélő által kívánt pragmatikailag elfogadható interpretációt rendeljen. A pragmatikailag elfogadható interpretáció az az első interpretáció, amely konzisztens a relevanciaelvel (vö. Blakemore 1992: 74). Nézzük a (38)-at!

- (38) – Először Kemenespusztán laktunk, fön­n Kemenesen. Kilenc éves voltam, hogy leköltöztünk onnét. Télen ilyen szekérrel hordtak még akkor bennünket.
 – Iskolába.
 – Iskolába. Nyáron vagyis tavasszal meg kora ősszel meg biciklivel jártunk le.
 (A adatközlő)

A (38) második megnyilatkozásában a *leköltöztünk* ige lexikálisan kifejezetlen lokatívuszi argumentumához (*a faluba*) egy, a kontextusba bevont enciklopédikus feltevésnek a segítségével – Kemenespuszta alatt a völgyben fekszik Kemenesmagasi falu – juthatunk el. A harmadik megnyilatkozásban levő *hordtak* ige lokatívuszi implicit argumentumának az azonosításához a kiterjesztett kontextus több lehetőséget is megenged, pl. *a faluba*, *iskolába*, *orvoshoz*. *A faluba* és az *iskolába* közül való választást az motiválja, hogy melyik lesz releváns, illetve ha mind a kettő azonosítás releváns, akkor melyik eredményez nagyobb kontextuális hatást, azaz melyik relevánsabb. Ha az első lehetőséget választjuk, akkor az implicit argumentumot a megelőző megnyilatkozásból származó feltevés segítségével azonosítjuk, és koreferens lesz az előző implicit argumentummal, amelyet már a kontextusnak egy enciklopédikus feltevéssel való kiterjesztése révén megtaláltunk. Ezen implicit argumentum újbóli előfordulása a harmadik megnyilatkozásban azt a releváns feltevést eredményezi, hogy télen szekérrel hordták az adatközlőt és társait a faluba. Az azonban, hogy pontosabban hová és milyen céllal hordták őket, rejtve marad. Ha viszont a második lehetőséget választjuk, akkor az implicit argumentum azonosításával – amelyet a kontextusnak ismét egy enciklopédikus feltevéssel (a kemenespusztai gyerekek is járnak iskolába) való kiterjesztése útján értünk el – ahhoz a feltevéshez jutunk, hogy az adatközlőt és társait a faluban levő iskolába hordták. E feltevés pedig nemcsak pontosan megnevezi a helyet, hanem a mozgás célja – tanulás – is kikövetkeztethető belőle. Mivel az *iskolába* választása több kontextuális hatást eredményez, ezért ez a lehetőség a relevánsabb, ez biztosítja a pragmatikailag elfogadható interpretációt. Az adatközlő beszélgetőtársa az *Iskolába* megnyilatkozásával pedig megerősítést kér választásának helyességére vonatkozóan.¹¹ [Figyeljük meg, hogy az *orvoshoz* lehetőség választása is releváns lenne, de akkor a párbeszédnek másképpen kellene folytatódnia.] A (38)-hoz fűzött magyarázat szemléltetésére a (39)-ben megadom az implicit argumentumokat.

- (39) – Először Kemenespusztán laktunk, fõnn Kemenesen. Kilenc éves voltam, hogy leköltöztünk onnét [*a faluba*]_{ENC}. Télen ilyen szekérrel hordtak még akkor bennünket [*iskolába*]_{ENC}.
 – Iskolába.
 – Iskolába. Nyáron vagyis tavasszal meg kora ősssel meg biciklivel jártunk le [*iskolába*]_{DISK}

Összefoglalva a fentieket megállapíthatjuk, hogy a magyarban szabadabban fordulhatnak elő az igék implicit argumentumokkal, mint az angolban. A magyarban egy argumentum az alábbi három esetben nem kell, hogy lexikálisan kifejeződjön: (1) ha az ige szelekciós megkötése a relevanciaelvvel összhangban levő interpretációt eredményez, (2) ha a megnyilatkozás – implicit argumentumon kívüli – többi része közvetlenül elérhetővé tesz egy feltevést, amely a relevanciaelvvel összhangban levő interpretációt

¹¹Figyeljük meg, hogy az *orvoshoz* lehetőség választása is releváns lenne, de akkor a párbeszédnek másképpen kellene folytatódnia.

eredményez, és (3) ha az implicit argumentum közvetlen kontextusának a kiterjesztése elvezet egy olyan feltevéshez, amely a relevanciaelvvel összhangban levő interpretációt eredményez.

7. Összegzés

A beszélő arra törekszik, hogy optimálisan releváns legyen, azaz minél kisebb műveleti erőfeszítéssel elérje a hallgatóban a megfelelő kontextuális hatást. E célja eléréséhez az optimálisan releváns megnyilatkozást kell létrehoznia. Egy optimálisan releváns megnyilatkozás csak akkor tartalmazhat implicit argumentumot, ha a dolgozatban tárgyalt három mód valamelyikének a segítségével a hallgató el tud jutni a pragmatikailag elfogadható interpretációhoz. Ennek fényében a (7) (a)–(d) megnyilatkozásokban szereplő igék is előfordulhatnak implicit argumentummal, ha a fenti három mód valamelyikével azonosítható az implicit argumentum. A magyarban tehát az igék nem abban különböznek, hogy előfordulhatnak-e implicit argumentummal, hanem abban, hogy milyen módon, milyen kontextusban használhatók odaértett argumentummal. Ha a fenti három mód valamelyikével azonosítható az implicit argumentum, akkor pedig tulajdonképpen az optimálisan releváns megnyilatkozásban kell is, hogy implicit maradjon, hiszen a beszélő így ugyanolyan kontextuális hatás elérése mellett kisebb műveleti erőfeszítésekre készíti a hallgatót, megkíméli az implicit argumentum lehetséges fonológiai formájának stb. feldolgozásától. A relevanciaelv az implicit argumentumok azonosítási mechanizmusára is alkalmazható. A felesleges műveleti erőfeszítések elkerülése érdekében először az első módon próbáljuk meg az implicit argumentum vonatkozását megtalálni, ha ez nem hoz eredményt, akkor fordulunk a második módhoz, ha ez sem hoz eredményt, csak akkor fordulunk a harmadik módhoz.

Ebben a dolgozatban nem tértem ki sem arra, hogy a tematikus szerepek befolyásolják-e azt, hogy a magyarban az igék milyen módon fordulhatnak elő implicit argumentummal, sem arra, hogy a szelekciós megkötéseken kívül az igék szótári reprezentációjában levő „elemek” közül melyek lehetnek még relevánsak e kérdésben. Mindezek – a szelekciós megkötések pontosabb megadásával együtt – további kutatást igényelnek.

HIVATKOZÁSOK

- Blakemore, Diane 1992: *Understanding utterances*, Oxford, Blackwell.
- ÉrtSz. = A Magyar Nyelv Értelmező Szótára I–VII, Budapest, Akadémiai.
- Fillmore, Charles J. 1986: Pragmatically controlled zero anaphora, *Berkeley Linguistic Series* 12, 95–107.
- Goldberg, Adele E. 1995: *Constructions: A construction grammar approach to argument structure*, Chicago, The University of Chicago Press.
- Groefsema, Marjolein 1995: Understood arguments: A semantic/pragmatic approach, *Lingua* 96, 139–161.
- Jackendoff, Ray 1990: *Semantic structures*, Cambridge, MA, The MIT Press.
- Kempson, Ruth M. 1996: Semantics, pragmatics and natural-language interpretation, in Shalom Lappin szerk.: *The handbook of contemporary semantic theory*, Oxford, Blackwell, 561–598.
- Kiefer, Ferenc 1990–1991: Noun incorporation in Hungarian, *Acta Linguistica Hungarica* 40, 149–179.
- Maleczki, Márta 1994: Bare common nouns and their relation to the temporal constitution of events in Hungarian, in Bánréti, Zoltán szerk.: *Papers in the theory of grammar*, Budapest, Research Institute for Linguistics of the Hungarian Academy of Sciences, 168–184.
- Németh T. Enikő 1996: *A szóbeli diskurzusok megnyilatkozáspéldányokra tagolása = Nyelvtudományi Értekezések* 142, Budapest, Akadémiai.
- Sperber, Dan–Deirdre Wilson 1986: *Relevance: Communication and cognition*, Oxford, Blackwell.
- Wilson, Deirdre–Dan Sperber 1993: Linguistic form and relevance, *Lingua* 90, 1–25.